

Gönlüm ister gitmeyi cânâ bu mâtemhânededen
Korkarım ki gittiğim yer de olur ammâ garib...

Bir çeşit yol tarifi vardı... Bir çeşit ev tarifi: "...oraya vardın mı sağa dön. Solda bir bostan göreceksin... doğruca git. Gene solda, köşede; önünde koca asırlık bir çınar ağacı, cumbalı, saray yavrusu bir konak... Sağda az meyilli bir yokuş... Vur o yokuşa! Aşağı-yukarı yüz adım ötede, sağda: bahçesinde salkımsöğüt; küçük, kuşyuvası gibi ahşap bir ev... 14 numara! Karşısında küçük bir bakkal var: Bakkal İbrahim Efendi... İşte o ev, Selvinaz Kalfa'nın evi..."

Bir çeşit gidiş vardı... Bir çeşit dosta gidiş: Yanları açık, tek yahut çift atlı sayfiye arabasına kurulurdunuz.

Yanınızda torununuz, ön tarafta damat bey...

Yaya bir saatle varılacak yola, sağı-solu seyrede ede yarım saatle varırdınız. Siz arabaya binerken arabacı yerinden iner, yardıma müheyya dururdu.

Varacağınız yere varınca "dur" dediniz mi, gene hemen yerinden allar, önünü kavuşturur, hizmete âmâde bir hâl alır; gerekirse tutunmanız için elini değil, "kolunu" uzatır; parasını alınca da "teşekkürler" eder, "hayırlar" dilerdi...

Bir çeşit hitap vardı... Bir çeşit söz söyleyiş: Kadına hanımefendi denirdi; erkeğe beyefendi...

Yaşlıca ve sakallı zâta efendi hazretleri... Erkeğe paşam diyenler bulunurdu ve bunlar akalliyellerdi; yâni azınlıklar.

Arabadan inen, "hayırlı işler" dilerdi arabacıya... Arabadan inene "güle güle"derdi arabacı...

Bir çeşit vapur yolculuğu vardı... Bir çeşit dostluk: Aynı semtte oturanlar, aynı yola gidenler buluşurlardı vapurda. Hemen herkesin de oturduğu yer belliydi. Yerden temennalar... İçten iltifatlar... hal-hatır soruş... Biraz belki "riya" da vardı ama; daha da çok içli bir sevgi...

Bir çeşit konuşma tarzı vardı... Bir çeşit iltifat: Oğul sorulurken, mahdum beyefendi denirdi. Oğul'dan sözedilirken, mahdum bendeniz... Baba'ya peder denirdi, anne'ye valide... Kız'dan kerîme cariyeniz diye sözedilirdi... Peder duacınız denirdi baba'dan bahsedilirken... Ve muhatap her sözü bir estağfirullah'la karşılardı.

Gidilirken baba'nın eli öpülürdü, anne'nin eli... Ve duaları alınırdu. Küçükler öpülürdü... Yaşdaşlarla görüşülürdü. Evde kalanların gönülleri hoş olurdu... Gidenler kutlulukla sevinçle giderlerdi...

"Esnaftan..." diye kınayanlar yok değildi; belki de çoktu... Fakat, "Biz esnafız, bizde yalan yok" demeyen esnaf yoktu.

Seyyar satıcıların sesleri besteliydi, sözleri ezgili... Ürküten, can alan, uyuyanı uyandıran ses yoktu.

Ezan, namaz kılmayana bile bir "ruh sükûnu"ydu... Bir müzik vakfesi... Bir huşu' ânı... Sabah salası "dilkeş-i hâverân"dan, ezanı "sabâ"dan... Öğle, ikindi, yatsı ezanları, önce hazırlanmış makamlardandı. Akşam ezanının ise bambaşka bir ahengi, bambaşka bir okunuş tarzı vardı...

Mahalle kahvesi'nin bir çeşit vazifesi vardı. Bir çeşit içtimaî toplantı yeriydi orası. Her sabah işine giden oraya uğrardı... Herkes birbiriyle bir kere daha görüşürdü. Hasta yoksulun hâline, kimsesiz kadının hâline orda çâre aranır, bulunurdu. Doktor yollanırdı... ilâç alınırıdı... kömür gönderilirdi... para toplanırıdı. Bunlar yollanır, gönderilirken de; yollayanlar gönderenler söylenmez, yardım olduğu bildirilmezdi: "Akrabanızdan biri göndermiş..." denirdi, "... adını söylemedi"...

Bir çeşit külhanbeylik vardı... Bir çeşit emniyet kolu:

Mahallenin namusundan mes'ûl sayardı kendini bunlar. Mahallenin bekçisine, karakoluna yardımcıydılar. Bunlar yüzünden mahalle emîndi, rahattı. Bunlar yüzünden uykuda ürkmezdi

insan... Uyuyan, uyanacağı zaman uyanırdı. Geçinirdi mahalleliden bunlar... Ellerinden bir kaza çıkarsa, hapishanede mahalleli yardımcıydı bunlara... Ve üzüntülü...

Bir çeşit hizmetçi kadın vardı... Bir çeşit ev halkından olanlar. İhtiyarlayan dadı olurdu" ana yarısı"... Genci evlendirilirdi; kocasıyla o eve bağlı kalırdı. Varlıkları birdi, yoklukları bir...

Bir çeşit yaşayış vardı... Bir çeşit huzur ve sükûn: Sabah ezanında kalkılır... Kuşluk'ta işe gidilir...

Gün batarken ya meyhaneye uğranır, ya eve dönülür; fakat yatsıdan sonra uyunurdu. Geç kalan genç, "terliksiz" çıkardı odasına... Kimseyi uyandırmazdı... Herkesi sayardı.

Geceleyin ne korna sesi vardı ne vapur düdüğü, ne radyo haberi; ne mahalleler arasında çocukları uykularından belirlen-dirip sıçratan, sınırları de delirten otomobilli ilân yaygarası; ne mahalle arasında kafeterya, ne çalgılı gazino...

Bir çeşit hayır dileyiş vardı... Bir çeşit gönül alış:

İnşaatta çalışan, yol kazan, odun kesen, kol gücüyle bir iş gören kişiye rastlanınca, "kolay gelsin" denirdi. Bu söze muhatap olan, bir an işini bırakır, memnun olur, "eyvallah" der, yeni bir güçle işe başlardı...

Bir çeşit aşinalık vardı... Bir çeşit kardeşlik: Yolda, Kible yönünden gelen davranır, rastladığına selâm verirdi; sıra onundu. Ve büyük, küçüğe; yaşlı, gence; atlı, yayaya "ilk selâm veren"di. Selâm, verilen tarzdan daha da güzel bir tarzda alınır... Bu rastlantı hayra yorumlanır... Her iki yolcu da ferahlı, kutlu, yoluna devam ederdi...

Bir çeşit yola çıkış vardı... Bir çeşit yola yöneliş: Evden el-yüz öpülerek ayrılanın ardından su dökülürdü... "Su gibi git, su gibi gel; engel tanıma; rastlarsan su gibi aş..." demektir bu.

Arabaya binen yolculara şehrin sınırları aşınca önce arabacı "uğurlar olsun" denir. Bunu duyanlar, "uğurun Hakk'a olsun" sözüyle karşılık verirler, birbirlerine de "uğurlar olsun" derlerdi. Yolculukta rahatsızlanana yardım edilir, çocuklar eğlendirilir, ihtiyarlara yer verilir. Yol, karşılıklı saygıyla sürer gider, aşılır biterdi...

Bir çeşit nezâket vardı... Bir çeşit insanlık: Lokantada bir masaya oturan, o masada evvelce oturmuş olanlara mutlaka "müsâadenizle" der, izin alır; yer var da oturursa, "afiyet olsun" demeyi ihmâl etmez, "teşekkür"le karşılanırdı. Yemeği önce bitiren, gene oturanlara "afiyetler olsun" demeden gitmezdi...

Bir çeşit hatır saymak vardı... Bir çeşit insanca saygı: Toplulukta gizli konuşulmazdı... Kimsenin sözü kesilmezdi... Bağıra bağıra konuşmak pek ayıp sayılırdı. Hekes birbirinin sözüne riâyet eder, özüne saygı beslerdi ve bu saygıyı bilmeyenler pek ayıplanırdı. Kaçınılırdı onlardan... "Meclis bozan" denirdi onlara ve pek nâdir bulunurdu böyle kişiler...

Bir çeşit hoşgörü vardı: "İnanç"ı, inanılmasa bile hoşgörü; ayıplının ayıbını örtüş... İnanıcı ayrı

olan sağsa, gıyabında "Allah hidâyet etsin" diye anılırdı. Ölmüşse, "dînincede dinlensin" denirdi. Kör'ün sağır'ın yanında körlükten, sağırılıktan sözedilmezdi. Ayıplının yanında, o ayıbını hatırlatacak sözden kaçınılırdı ve böylece, bir mecliste herkesin ilk düşüncesi buydu...

Yollar tertemizdi. Ayrıca da; herkes sabahleyin kapısının önünü sular, süpürürdü. Nasılsa yolda bir taş... hem de küçük bir taş gören, giderken durur; bir çocuğun sürçmesine, bir âmânın düşmesine sebep olur diye hemen eğilir alır, yolun kenarına kordu.

Yolda birisinin düşürdüğü küçücük bir ekmek parçası, bir simit parçası gören eğilir onu alır, öper, yahut öper gibi ağzına doğru götürür, sonra ya bir duvar kovuğuna, ya bir ağaç yarığına kordu. "Nîmet"di o ve nimete hürmet gerekdi.

Mahalleli birbirini tanır, severdi. Uygunsuz kişi hiçbir mahallede tutunamazdı. Bir ölüm, bütün mahalleyi kapsardı. Cenaze kalkar kalkmaz, o eve "önce Kible komşusundan" çorbasıyla, ctlisiyle, tatlısıyla bir tepsi yemek gelirdi... Ertesi gün sağ, sonra sol komşudan. Ve bütün bunlara öbür komşular sırasıyla katılırlar, bir hafta yaslı evde yemek pişirmek zahmeti düşünülmezdi...

Sabahleyin evde ilk iş, "lâmbanın şişesini silmek" ti.

Lâmba şişesine "hoh" landıktan sonra, küçük, incecik bir sopaya sarılı temiz bir bez şişeye sokulur; döndürüle döndürüle, şişe gıcır gıcır silinir; üstü de silindikten sonra kenara konur; lâmbanın gazına gaz eklenir; fitili temizlenir; hususî makasla kesilir; idare kandili de aynı tarzda hazırlanırdı. Ne elektrik vardı, ne elektrik kesilmesi!.. Ne küçücük bugünün eğri-büğrü, kırık-dökük mum istifi...

Şehrin yollarında, iki yanda ağaçlar vardı... Pencerelede fesleğenler... Bahçeleri vardı her evin... Bahçelerde güller, çeşitli güller, karanfiller... Yol kıyılarında gecesafâları...

Bir Meydan vardı... Geniş, güzel: Ortasında, suyu pırıl pırıl büyük bir havuz..

Girişinde sağda, iki güzel temiz kahve; asırlık çınarlarla, kestane ağaçlarıyla gölgeli... ikinci kahvenin sonunda tertemiz bir lokanta... Buluşulur, oturulur, sohbetler edilirdi. Yemek yenilirdi. Dinlenilirdi. Üstadlar gelirler... Şiirler okunur... İstekliler "baygın âşıklar" gibi onların yüzlerine, sözlerine dalarlardı. Küllük denmişti nedense vaktiyle... Sonradan Güllük olmuştu adı. Uçan kuşun kanat sesi duyulurdu orda... Alınan-verilen soluk, işitilebilirdi...

Şehzadebaşı'nda, Bayezid'den gidilirken sol yanda bir kahve vardı: Adı, Feyziye'ydi... Haftada bir mûsikî âlemi kurulurdu orda. Hoca'dan Büyük Dede'ye; Büyük Dede'den Şevki Bey'e dek nağmeler çağlardı, besteler dile gelirdi, güfteler duyulurdu gönülde. Ama ayrı bir söz, bir fısıltı duyulmazdı...

Nefes alınmazdı sanki. Birisi bir para düşürmüştü yere... hemen ayağını basmıştı üstüne. Sesi, bu ahengi bozmasın diye...

Boğaz, Göksu, Haliç, Kâğıdhane...Kıyılardaki yalılar... Oralardaki mûsikî âlemleri... "Hanımığnesi" kayıklar... Nağmeler, elemeler, emeller... Bütün bunlar ne söze sığar, ne yazıya gelir...

Dostluk vardı, vefa vardı; Söz vardı, öz vardı; Sükûn vardı, rahat vardı, ruh vardı; Huzur vardı, feyiz vardı, zevk vardı; Neş'e vardı; edep vardı, can vardı;

Canan vardı, hicran vardı... Aşk vardı...

Şimdi "yol"u sormayın; bilen yok ki... Evler burunsuz...dümdüz yüzlü. Hepsi de birbirinin aynı... tanınmaz ki... Şoför arkadaş, sakallıya baba... amca; gence abi diyor. Kadın'a artık "bayan" demeyi de unutmuş... teyze, yenge, abla diyor. Vapurda "bildik" yok... "belli yer" kalmamış...

Ezan, artık inanana "Azîz Allah" dedirtmiyor... adamı ürkütüyor; "Lâ havle"dedirtiyor. Seyyar satıcıların sesleri canından bezdiriyor herkesi. Mahalle kahvesi, hiç kalmadı. Külhanbeylik,"haraççılık" olmuş. Geceyle gündüz belli değil. Yollar, pislikle dolu mu dolu. Apartmanlarda oturanlar birbirlerini tanımıyorlar... hepsi hergün bir olayla dertli...

Elektrik muma, gaz lâmbasına muhtaç ediyor adamı. Ağaçlar kesilmekte... Çeşmeler musluksuz. Kalanların kitabeleri, aynaları, kırılmayı bekleyen boynubüküklük zavallılar...

Küllük; eğri büğrü merdivenli, yamru yumru duvarlı otomobil meşheri... seyyar satıcı pazarı... Çiğ renkli kilimler duvarlara asılmış, gözleri zedeliyor. Pislik birikintileri ayakları kaydirmakta. Biber, et, soğan kokuları buram buram. Borazanlı satıcıların sesleri kulakları tırmalıyor... ve bu "meydanlıktan çıkmış..." meydanın sonunda, irfan merkezimiz Üniversite!..

Çalışanın hatırı mı sorulur? Tanıyan yar onu? Selâm, bir "gericilik"... hiç böyle şey olur mu?... Ne ilkel töre... "Uğurlar olsun" ne demek? Dense bile, yok buna karşılık veren... Masaya oturanın "afiyet olsun" demesine şaşanlar bulunur... "Nereden tanıyor ki bu bizi" diyor içinden ve cevap bile vermiyor...

Beş kişi biraraya gelse, beşi de bağıra bağıra konuşuyor bugün... Yahut "eee...iii...uuu" diye inleye inleye, kesik konuşmak moda olmuş... İnanca, dîne, îmâna saygı değil, "sövgü" var artık. Müzik, piçleşmiş... ne Doğu'lu, ne Batı'lı. Fakat şu muhakkak ki bizim değil, değil, değil... Ve

"biraz" değil; çok, pekçok zırdeli!..

Ve biz, bu ülkede artık garibiz:

"Gâh olur gurbet vatan, gâhî vatan gurbetlenir..."

Abdülbaki Gölpınarlı

"Dâ'üs-sıla-i mâzi veya dün-bugün." İlgî, yıl 15, s. 32 (1981): 8-11. aynı yazı "Mazi özlemi veya dün-bugün." İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, yıl 3, s.9 (Mart 1991): 12-16.